

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
(8)

ΑΓΩΓΗ

(Άρρητος Χαρακτήρας)

ΕΡΩΤΗΜΑ

Όπως γνωρίζουμε ήδη (βλ. 4^ο μάθημα) ένα από τα βασικά ερωτήματα ως προς την αγωγή αφορά το ζήτημα της
Συνειδητότητας

- Αποτελεί πάντα μια ενσυνείδητη διαδικασία ή αντίθετα εμπεριέχει και στοιχεία που διαφεύγουν της αντίληψής μας;
- Μήπως υπάρχει συνάμα και μια κρυφή / ασυνείδητη / άρρητη παιδαγωγική που ασκεί καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση του ανθρώπου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- **Nietzsche:** «Πίσω από τις σκέψεις και τα αισθήματά σου ... ορθώνεται ένας δυνατός αφέντης, ένας άγνωστος σοφός – που λέγεται Εαυτός. Στο σώμα σου κατοικεί, το σώμα σου είναι. Υπάρχει πιο πολύ λογικό στο σώμα σου παρότι στη μεγαλύτερη σοφία σου ...» *(Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα)*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- **Bourdieu:** «Η γνώση **δεν εξαρτάται μόνο ...** από την ιδιαίτερη σκοπιά μέσα από την οποία ο “τοποθετημένος στον χώρο και τον χρόνο” παρατηρητής θεωρεί το αντικείμενό του» (*Η αίσθηση της Πρακτικής*)

Από τι άλλο εξαρτάται;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Εξαρτάται από το «habitus» (Bourdieu) / «έξις» (Αριστοτέλης)

Επίκτητες κλίσεις / προδιαθέσεις

(με βάση τις οποίες τα άτομα ενεργούν και αντιδρούν ανάλογα την
περίσταση)

- Δεν λειτουργούν στο πεδίο των γνωστικών σχημάτων ή της συνείδησης (ενεργοποιούν πρακτικές, αντιλήψεις, στάσεις που είναι «κανονικές», χωρίς ωστόσο να ρυθμίζονται συνειδητά από κάποιον κανόνα)
- «Εντυπώνονται» στα άτομα από την παιδική ηλικία μέσω της αγωγής
- Αντανακλούν τις κοινωνικές συνθήκες υπό τις οποίες αποκτήθηκαν
  - Είναι εγγεγραμμένες στο ίδιο το σώμα

Η «ενσώματη» γνώση

- « ... θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα πόδια, τα χέρια είναι γεμάτα με εν ναρκώσει προσταγές. Δεν θα είχε τέλος η απαρίθμηση των αξιών εκείνων που έχουν "γίνει σώμα " μέσα από τη μετουσίωση που επιφέρει η κρύφια πειθώ μιας υπόρρητης παιδαγωγικής, ικανής να ενσταλάξει μια ολόκληρη κοσμολογία, ηθική, μεταφυσική, πολιτική, μέσα από προσταγές τόσο ασήμαντες όσο το γνωστό "όρθιο το σώμα σου" ή "μην κρατάς το μαχαίρι με το αριστερό χέρι" και να εγχαράξει στις πλέον ασήμαντες λεπτομέρειες της στάσης, του φέρεσθαι ή των σωματικών και λεκτικών τρόπων, τις θεμελιώδεις αρχές του πολιτισμικού αυθαιρέτου, που με αυτόν τον τρόπο τοποθετούνται έξω από τα όρια της συνείδησης και της ρητής έκφρασης» (Bourdieu / *Η αίσθηση της Πρακτικής*)
- «... όλη η πρώιμη παιδεία ... είναι εγγεγραμμένη τόσο στις στάσεις και τις πτυχές του σώματος (στον τρόπο που χρησιμοποιεί κανείς το σώμα ή το βλέμμα, τον τρόπο που μιλάει, τρώει ή περπατά), όσο και στους αυτοματισμούς της γλώσσας και της σκέψης» (Bourdieu / *Η αίσθηση της Πρακτικής*)

Η «ενσώματη» γνώση

- ΕΡΩΤΗΜΑ

Τι σημαίνει αυτό;

- ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Για να το κατανοήσουμε καλύτερα θα χρησιμοποιήσουμε τα συμπεράσματα που αποκόμισαν ορισμένοι επιστήμονες μελετώντας και αντιπαραβάλλοντας τον τρόπο με τον οποίο δύο μητέρες (μία στην Ιαπωνία και μία στην Αμερική) συμπεριφέρονταν στο βρέφος τους

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

ΙΑΠΩΝΙΑ	ΑΜΕΡΙΚΗ
ΒΡΕΦΟΣ: Εξαιρετικά ήσυχο / απαθές	ΒΡΕΦΟΣ: Περισσότερο δραστήριο / εξερευνητικό
ΜΗΤΕΡΑ: Κρατά το παιδί στην αγκαλιά της συνεχώς / το λικνίζει / το νανουρίζει / το αποχωρίζεται σπάνια	ΜΗΤΕΡΑ: Μιλά στο παιδί της διαρκώς / το αφήνει συχνά μόνο στο παιδικό δωμάτιο / πιστεύει πως αν παραστεί ανάγκη το βρέφος θα κλάψει και θα ειδοποιήσει τους οικείους του
ΖΗΤΟΥΜΕΝΟ: Γαλήνη / καθησυχασμός	ΖΗΤΟΥΜΕΝΟ: Ανεξαρτητοποίηση
ΚΩΔΙΚΑΣ ΕΠΑΦΗΣ: (κυρίως) σωματικός	ΚΩΔΙΚΑΣ ΕΠΑΦΗΣ: (κυρίως) λεκτικός

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Συγκριτικά συμπεράσματα

Ο μικρός **Ιάπωνας** αρχίζει να «υπάρχει» (δηλ. να κατανοεί και να ερμηνεύει τον εαυτό του) ως ένα ευαίσθητο, παθητικό, εξαρτημένο και μειλίχιο πλάσμα

Ο μικρός **Αμερικάνος** να «υπάρχει» (δηλ. να κατανοεί και να ερμηνεύει τον εαυτό του) ως ένα πιο δραστήριο ανεξάρτητο, αποτελεσματικό και πρακτικό ον

Μέσα σε κάθε τρόπο ύπαρξης βρίσκεται μια προκαθορισμένη κατανόηση των πραγμάτων που ταιριάζει αποκλειστικά σε αυτόν

Όταν διψάσει θα χρησιμοποιήσει ένα περίτεχνο, όμορφο και παραδοσιακό αντικείμενο που ταιριάζει στην ιδιοσυγκρασία του – δηλ. ένα λεπτεπίλεπτο φλιτζάνι

Όταν διψάσει θα χρησιμοποιήσει ένα πλαστικό ποτήρι μιας χρήσης που στη συνέχεια θα πετάξει

Η «ΑΓΝΩΣΤΗ» ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

- Τι σημαίνουν όλα αυτά;

- Οι πρακτικές εμπειριέχουν μέσα τους μια προκαθορισμένη ερμηνεία των Όντων (δηλ. του εαυτού μας και του περιβάλλοντος κόσμου) την οποία μοιάζει να μην έχουμε κατά νου

- Διαθέτουμε μια οντολογία **χωρίς καν να το γνωρίσουμε**

Η «ΑΓΝΩΣΤΗ» ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

- **Bourdieu:** «Αυτό που μαθαίνουμε με το σώμα δεν είναι κάτι που κατέχουμε, όπως η γνώση, αλλά κάτι που είμαστε» (*Η αίσθηση της Πρακτικής*)
- **Wittgenstein:** «Πώς μπορώ να ακολουθήσω έναν κανόνα; - Αν το ερώτημα αυτό δεν είναι σχετικό με αιτίες τότε αφορά την αιτιολόγηση του γεγονότος ότι ακολουθώ έναν κανόνα ενεργώντας καθ' αυτό τον τρόπο. Αν έχω εξαντλήσει τις αιτιολογήσεις, έχω φτάσει στο βραχύδες υπόστρωμα και η σκαπάνη μου κυρτώνει. Τότε έχω τη διάθεση να πω: "Απλώς έτσι ενεργώ"» (*Φιλοσοφικές Έρευνες*)

Η «ΑΓΝΩΣΤΗ» ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

- Πώς «είμαι» κάτι που δεν γνωρίζω;
- Πώς «αγνοώ» τον τρόπο που ενεργώ;

Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ «ΚΑΤΑΛΛΗΛΗΣ» ΑΠΟΣΤΑΣΗΣ

Για να απαντήσουμε θα χρησιμοποιήσουμε ως παράδειγμα τις ανθρώπινες πρακτικές που διέπουν τη χρήση του χώρου

ΕΡΩΤΗΜΑ: Ποια είναι η **κατάλληλη** απόσταση που πρέπει να κρατούν δύο άτομα;

Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ «ΚΑΤΑΛΛΗΛΗΣ» ΑΠΟΣΤΑΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εξαρτάται από μια σειρά παράγοντες όπως:

- Η ηλικία
- Το φύλο
- Ο χαρακτήρας της σχέσης (επαγγελματική, φιλική, ερωτική κ.ο.κ.)

Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ «ΚΑΤΑΛΛΗΛΗΣ» ΑΠΟΣΤΑΣΗΣ

- Επίσης σημαντικότατο ρόλο διαδραματίζει και ο **πολιτισμικός περίγυρος** ο οποίος πολλές φορές καθορίζει την έννοια της καταλληλότητας

Π.χ. οι Έλληνες, ως ιδιαίτερα εκδηλωτικός, εξωστρεφής και συναισθηματικός λαός συμπεριφέρονται κατά έναν τρόπο (θερμές αγκαλιές, φιλιά κ.λ.π.) που μειώνει τη σωματική απόσταση

Είναι ασύμβατος για λαούς όπως λ.χ. οι «ψυχροί» Σκανδιναβοί

Οποιοδήποτε τρόπο συμπεριφοράς κι αν επιλέξουμε ενσαρκώνουμε κάτι το οποίο δεν γνωρίζουμε

ΕΡΩΤΗΜΑ: Πώς γίνεται αυτό;

Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ «ΚΑΤΑΛΛΗΛΗΣ» ΑΠΟΣΤΑΣΗΣ

- ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ας φανταστούμε ότι συναντάμε ξαφνικά στο δρόμο έναν παλιό μας φίλο. Ως μεσογειακοί τύποι, θα πλησιάσουμε γρήγορα ο ένας το άλλον και θα εκφράσουμε τη χαρά μας για την απρόσμενη συνάντηση μέσα από: φιλοφρονήσεις, χαμόγελα, αγκαλιές, φιλιά, χάρδια κ.ο.κ.

Αν όμως δεχθούμε για τη συμπεριφορά αυτή ερωτήσεις όπως:

- Με τι ρυθμό επιταχύνουμε το βήμα μας;
- Με ποιον τρόπο θα χαμογελάσουμε;
- Σε ποια χρονική στιγμή ανοίγουμε τα χέρια;
- Πόσο σφιχτά θα αγκαλιάσουμε τον άλλον;

Πιθανόν θα απαντήσουμε: δεν ξέρω, θα το κάνω όπως μου «βγει» εκείνη τη στιγμή

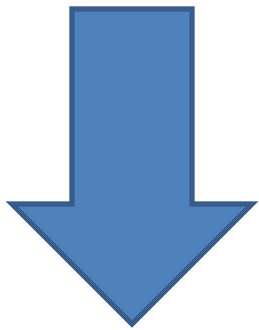
Με άλλα λόγια θα υιοθετήσουμε τον ισχυρισμό του Wittgenstein που αναφέραμε νωρίτερα:

"Απλώς έτσι ενεργώ"

Η «ΑΠΟΚΤΗΣΗ»

- Ο συγκεκριμένος τρόπος ενέργειας (δηλ. η εν λόγω «πρακτική») μεταβιβάζεται από τους γονείς στα παιδιά κατά έναν τρόπο που υπερβαίνει την κοινότυπη διδασχή

Μια ενσυνείδητη πράξη που έχει υπόψη κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο

- Γιατί;

Η «ΑΠΟΚΤΗΣΗ»

Διότι:

- α/ οι **ενήλικες** ούτε έχουν υπόψη κάποιο συγκεκριμένο μοντέλο ούτε αντιλαμβάνονται εκείνη την ώρα ότι διδάσκουν

«Επειδή τα δρώντα υποκείμενα ποτέ δεν ξέρουν εντελώς τι κάνουν, γι αυτό ακριβώς και αυτό που κάνουν έχει περισσότερο νόημα από ό,τι τα ίδια γνωρίζουν» (Bourdieu / *Η αίσθηση της Πρακτικής*)

Η «ΑΠΟΚΤΗΣΗ»

- β/ οι ανήλικοι με τη σειρά τους μοιάζουν να μιμούνται τους μεγάλους χωρίς καν να το προσπαθήσουν

Διαθέτουν μια δεξιότεχνική κατανόηση των πολιτισμικών αυτών πρακτικών

- Δεν είναι προϊόν **μάθησης** (καθόσον αυτή προϋποθέτει μια προγενέστερη εμπειρία και συνεπάγεται κάποια μορφή σκέψης που δεν διαθέτει το παιδί, τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια της ζωής του)
- Είναι αποτέλεσμα «**απόκτησης**» ... (βλ. Καζεπίδη, *Η φιλοσοφία της παιδείας*)

Η «ΑΠΟΚΤΗΣΗ»

- Η «Απόκτηση» αποτελεί μια μορφή υπαρξιακής μύησης

- Εδράζεται στην άνευ όρων πίστη («Το παιδί μαθαίνει πιστεύοντας τον ενήλικα. Η αμφιβολία έρχεται μετά από την **πίστη**» /Wittgenstein, *On Certainty*)

- Αποτελεί την αχίλλειο πτέρνα στην οντολογική συγκρότηση του ανθρώπου

- Γιατί; Διότι εντός της συντελείται μια θεμελιώδης αγωγή την οποία ο ανήλικος αδυνατεί να απαρνηθεί (είναι **καταδικασμένος** να μαθαίνει εμπιστευόμενος τους οικείους του)

Η «ΑΠΟΚΤΗΣΗ»

- ΕΡΩΤΗΜΑ

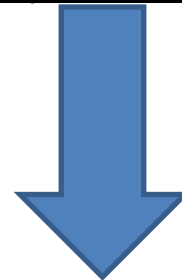
Γιατί η εμπιστοσύνη αυτή αποτελεί «καταδίκη»;
Κατά τον ίδιο τρόπο δεν πράττουν άραγε και τα υπόλοιπα
ανήλικα πλάσματα του ζωικού βασιλείου;

Η «ΑΠΟΚΤΗΣΗ»

- ΑΠΑΝΤΗΣΗ

ΝΑΙ / Με τη διαφορά ότι τα υπόλοιπα πλάσματα είναι δέσμια των φυσικών ενστίκτων δεν διαθέτουν επιλογές αναφορικά με την ανατροφή των ανηλίκων (οτιδήποτε κάνουν υπαγορεύεται από τη φύση τους)

Αντίθετα στη δική μας περίπτωση το παιδί καθίσταται έρμαιο όχι του φυσικού αλλά του ανθρώπινου νόμου

Είναι εξαιρετικά προβλέψιμος και μονότονος
(υπηρετεί τη διαιώνιση του Είδους / εξαναγκάζει
τα ενήλικα ζώα
να προστατεύουν τα μικρότερα)

Είναι απρόβλεπτος και απίστευτα επινοητικός .....

Η «ΑΠΟΚΤΗΣΗ»

- Τούτο σημαίνει ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά μπορεί να οδηγήσει σε τερατουργήματα

- Δηλ. σε παιδιά που η εμπιστοσύνη έναντι των γονιών τους τα εξαναγκάζει να:
  - Ζητιανεύουν
  - Αγοράζονται και πωλούνται
  - Υφίστανται κακοποιήσεις
  - Βασανίζονται και δολοφονούνται
  - Παίρνουν μέρος σε πολέμους
  - Ζουν σε εργασιακά κάτεργα

Η αξία τους αποτελεί συνάρτηση των συνθηκών μέσα στις οποίες γεννήθηκαν και μεγάλωσαν ....

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

- Η αγωγή (τουλάχιστον στα πρώτα στάδια της ζωής) συνδέεται με την άνευ όρων πίστη (δηλ. την «**απόκτηση**») του παιδιού απέναντι στους γονείς του
-
- Πρόκειται για μια ιδιαίτερη μορφή **υπαρξιακής μύησης** την οποία αδυνατεί: ο ανήλικος να απαρνηθεί και ο ενήλικος να συνειδητοποιήσει ότι την επιβάλλει
-
- Είναι (κατά κυριολεξία) «ενσωματωμένη» ....

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

- Ένα **παιδί** παρακολουθεί τα πρώτα χρόνια της ζωής του τον **πατέρα** του να παραβιάζει συστηματικά τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας

↓

Αρχίζει σταδιακά να «υπάρχει»
(δηλ. να κατανοεί και να ερμηνεύει τον εαυτό του)
υπό το πρίσμα του ασυνείδητου οδηγού

↓

Μέσα από το παράδειγμα του πατέρα
αρχίζει να διαμορφώνει την προσωπικότητά του

↓

Το καθιστά απρόσβλητο / ανεπηρέαστο από τους κανόνες της κυκλοφοριακής αγωγής που θα διδαχθεί
αργότερα στο σχολείο ▶ νομίζει ότι αφορούν τους «άλλους» (αρχάριους / αδέρξιους)

Ο πλέον σίγουρος τρόπος για να καταλάβει το λάθος του είναι να το «βιώσει»

↓

Παντοδυναμία του «παθείν – μαθείν»

- Αδυνατεί να αποτιμήσει το μέγεθος του (καταστροφικού) παραδείγματος που προσφέρει
- Πιστεύει ότι απλά και μόνο επιδίδεται σε μια πρακτική που συνδυάζει την επιδέξια οδήγηση και την εξοικονόμηση του χρόνου